

Українсько-англомовне видання
Ukrainian-English edition

СВІТОВА ЕКОНОМІКА WORLD ECONOMICS

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК
TRAINING MANUAL

СВІТОВА ЕКОНОМІКА

Навчальний посібник

Training manual

WORLD ECONOMICS

Українсько-англомовне видання

Ukrainian-English edition

ОЛДІПІУС

2021

УДК 339(075)
С24

Рецензенти:

І.О. Іващук – доктор економічних наук, професор кафедри міжнародної економіки, директор ННІМВ ім. Б.Д. Гаврилишина;

А.П. Румянцев – доктор економічних наук, професор кафедри міжнародних економічних відносин і бізнесу факультету міжнародних відносин Національного авіаційного університету;

І.О. Соловійов – доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту та фінансів Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика

Авторський колектив:

Фомішина В.М., Антофій Н.М., Грановська В.Г., Крикунова В.М., Ларіна Я.С., Огородник Р.П., Пляскіна А.І., Полковниченко С.О., Рибчук А.В., Федорова Н.Є., Фомішин С.В., Чайка-Петегрич Л.Б., Якимчук Т.В.

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Херсонського національного технічного університету
(протокол № 4 від 22 грудня 2020 року)*

Світова економіка : навчальний посібник / за ред. Фомішиної В.М. – Одеса :
С24 ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. – 612 с.

ISBN 978-966-289-451-6

Матеріал навчального посібника охоплює сутність, основні тенденції, закономірності та особливості функціонування світової економіки. Дано послідовне і логічне викладення реальних процесів розвитку сучасної світової економіки, як в цілому, так і за окремими країнами. Теоретичний матеріал доповнений статистичними й історичними довідками, таблицями і рисунками. До кожної глави наведено контрольні питання, теми індивідуальних завдань, ключові поняття, перелік посилань і рекомендованої літератури.

Видання адресоване студентам і аспірантам закладів вищої освіти, слухачам шкіл бізнесу, підприємцям, працівникам зовнішньоекономічних відділів фірм і корпорацій, всім, хто цікавиться проблемами світової економіки.

УДК 339(075)

ISBN 978-966-289-451-6

© Колектив авторів, 2021
© ОЛДІ-ПЛЮС, 2021

ПЕРЕДМОВА	13
ТЕМА 1. СВІТОВА ЕКОНОМІКА: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ І ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ	17
1.1. Поняття світової економіки	18
1.2. Світогосподарська діяльність у класичній і посткласичній економічній теорії	22
1.3. Етапи розвитку світової економіки	33
1.4. Основні економічні закони міжнародної організації господарства	40
1.5. Основні закономірності еволюції світового господарства і умови розвитку міжнародних економічних відносин	51
1.6. Міжнародний поділ праці – матеріальна основа розвитку світового господарства	56
TOPIC 1. WORLD ECONOMY: THEORETICAL BASIS AND PERIODIZATION OF DEVELOPMENT	60
1.1. The concept of the world economy	61
1.2. World economic activity in classical and postclassical economic theory	62
1.3. Stages of development of the world economy	62
1.4. Basic economic laws of the international organization of the economy	63
1.5. The main laws of the evolution of the world economy and the conditions for the international economic relations' development	63
1.6. The international division of labor is the material basis for the development of the world economy	64
Перелік посилань і рекомендованої літератури	65

ТЕМА 2. СУБ'ЄКТНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА СТРУКТУРА СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА	67
2.1. Сучасне світове господарство як складна соціально-економічна система	68
2.2. Суб'єкти світового господарства	75
2.3. Центро-периферійна будова світової економіки	86
2.4. Міжнародний механізм господарювання	92
2.5. Світовий ринок як сфера міжнародного обміну	99
TOPIC 2. SUBJECT-FUNCTIONAL STRUCTURE OF THE WORLD ECONOMY	106
2.1. Modern world economy as a complex socio-economic system	107
2.2. Subjects of the world economy	107
2.3. Centropiferical structure of the world economy	108
2.4. International governance mechanism	109
2.5. The world market as a sphere of international exchange	110
Перелік посилань і рекомендованої літератури	111
ТЕМА 3. ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ	113
3.1. Глобалізація як нова якість інтернаціоналізації і провідна тенденція в сучасній світовій економіці	114
3.2. Регіоналізація як мініглобалізація і міжнародна економічна інтеграція	120
3.3. Транснаціоналізація як найважливіша складова і головний механізм загальних процесів глобалізації	128
3.4. Матеріальні форми економічної глобалізації	132
3.5. Суперечливість глобалізації	146
TOPIC 3. GLOBALIZATION OF ECONOMIC PROCESSES	153
3.1. Globalization as a new quality of internationalization and a leading trend in the modern world economy	154
3.2. Regionalization as mini globalization and international economic integration	154
3.3. Transnationalization as the most important component and the main mechanism of the general processes of globalization	156

3.4. Material forms of economic globalization	157
3.5. The contradictory nature of globalization	158
Перелік посилань і рекомендованої літератури	159
ТЕМА 4. ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК У СВІТОВОМУ КОНТЕКСТІ	162
4.1. Сутність економічного розвитку	163
4.2. Принципи та фактори економічного розвитку	169
4.3. Моделі економічного розвитку	175
4.4. Критерії економічного розвитку країн та міжнародні інтегральні оцінки	182
4.5. Особливості економічного розвитку в Україні	189
TOPIC 4. ECONOMIC DEVELOPMENT IN A WORLD CONTEXT	195
4.1. The essence of economic development	196
4.2. Principles and factors of economic development	197
4.3. Models of economic development	198
4.4. Classification of countries by level of socio-economic development and its criteria. International integrated assessments of economic development of countries	199
4.5. Features of economic development in Ukraine	199
Перелік посилань і рекомендованої літератури	200
ТЕМА 5. СВІТОВА ЕКОНОМІЧНА ДИНАМІКА	202
5.1. Зміст та концепції економічної динаміки. Світова економічна динаміка	203
5.2. Циклічність як вираження нерівномірності процесу глобального відтворення. Поняття та види економічних циклів	211
5.3. Головні чинники економічного зростання у світовій економіці	227
5.4. Тенденції світової економічної динаміки	233
5.5. Особливості сучасних економічних циклів світового господарства	242

TOPIC 5. WORLD ECONOMIC DYNAMICS	250
5.1. Content and concepts of economic dynamics. World economic dynamics	251
5.2. Cyclicity as an expression of the unevenness of the global reproduction process. Concepts and types of economic cycles	252
5.3. The main factors of economic growth in world economy	253
5.4. Trends in world economic dynamics	254
5.5. Features of modern economic cycles in the world economy	255
Перелік посилань і рекомендованої літератури	256
ТЕМА 6. ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО ЕТАПУ ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ	258
6.1. Транснаціональні корпорації як порушники ізоляції національних економік і фактор укріплення взаємозалежності держав	259
6.2. Еволюційний період транснаціональних корпорацій	263
6.3. Масштаби і особливості домінування сучасних транснаціональних корпорацій	268
6.4. Стратегічні альянси та транскордонні злиття і поглинання	274
TOPIC 6. FEATURES OF THE MODERN STAGE OF THE WORLD'S TRANSNATIONALIZATION ECONOMY	279
6.1. Transnational corporations as violators of the isolation of national economies and a factor in strengthening the interdependence of states	280
6.2. Evolutionary period of transnational corporations	280
6.3. The scale and features of the dominance of modern transnational corporations	281
6.4. Strategic alliances and cross-border mergers and acquisitions	282
Перелік посилань і рекомендованої літератури	283

ТЕМА 7. ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ І НАЙВАЖЛИВІШІ РЕСУРСИ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА	286
7.1. Економічний потенціал світового господарства	287
7.2. Природно-ресурсний потенціал світового господарства	289
7.3. Людські ресурси і інтелектуальний потенціал світового господарства	295
7.4. Науково-технічний потенціал світового господарства	306
TOPIC 7. ECONOMIC POTENTIAL AND THE MOST IMPORTANT RESOURCES OF THE WORLD ECONOMY	314
7.1. Economic potential of the world economy	315
7.2. Natural resource potential of the world economy	315
7.3. Human resources and intellectual potential of the world economy	316
7.4. Scientific and technical potential of the world economy	317
Перелік посилань і рекомендованої літератури	318
ТЕМА 8. ПРОЦЕС СВІТОВОГО ВІДТВОРЕННЯ ТА ЙОГО ВИМІРЮВАННЯ	320
8.1. Світове відтворення і відтворювальний процес	321
8.2. НТП як чинник впливу на формування МЄВ	325
8.3. Вимір результатів відтворювальних процесів в економічних показниках	329
8.4. Поняття і показники відкритості національних економік	337
TOPIC 8. THE PROCESS OF WORLD REPRODUCTION AND ITS MEASUREMENT	342
8.1. World reproduction and reproduction process	343
8.2. STP as an influencing factor of the IEM's formation	343
8.3. Measurement of the results of reproduction processes in economic indicators	344
8.4. The concept and indicators of openness of national economies	345
Перелік посилань і рекомендованої літератури	346

ТЕМА 9. СУЧАСНІ ТРЕНДИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ГАЛУЗЕВОЇ СТРУКТУРИ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ	348
9.1. Поняття галузевої структури світового господарства	349
9.2. Вплив інформаційної революції на зміни галузевої структури світової економіки	355
9.3. Роль нового міжнародного поділу праці у формуванні світових промислових комплексів (паливно-енергетичного, машинобудівного, АПК, транспортного)	361
TOPIC 9. TRENDS IN THE FORMATION OF THE BRANCH STRUCTURE OF THE WORLD ECONOMY	383
9.1. The concept of industry structure and the role of industry in the world economy	384
9.2. General patterns of change in the sectoral structure of the world economy	384
9.3. The main world industrial complexes (fuel and energy, machine building, agro-industrial complex, transport)	385
Перелік посилань і рекомендованої літератури	386
ТЕМА 10. ФОРМУВАННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ ВИРОБНИЧОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА	388
10.1. Глобальні тенденції функціонування транспортної системи світу	389
10.2. Перспективи розширення автомобільної інфраструктури	395
10.3. Впровадження сучасних технологій вдосконалення транспортних засобів на залізниці	399
10.4. Напрямки модернізації інфраструктури повітряного транспорту	403
10.5. Інфраструктура світового флоту	409
10.6. Перспективи забезпеченості трубопровідною інфраструктурою країн світу	414
10.7. Удосконалення інформаційно-комунікаційної інфраструктури в контексті глобальної концепції цифрової економіки	424

TOPIC 10. FORMATION OF THE GLOBAL PRODUCTION INFRASTRUCTURE OF THE WORLD ECONOMY	432
10.1. Global trends in the functioning of the world's transport system	433
10.2. Prospects for the expansion of automotive infrastructure	434
10.3. Introduction of modern technologies for improving vehicles on the railway	434
10.4. Directions for improving air transport infrastructure	435
10.5. World Fleet Infrastructure	435
10.6. Prospects for the provision of pipeline infrastructure in the world	436
10.7. Improvement of information and communication infrastructure in the context of the global concept of digital economy	436
Перелік посилань і рекомендованої літератури	437
ТЕМА 11. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ ПРОСТІР	439
11.1. Загальна характеристика європейського економічного простору	440
11.2. Етапи формування ЄС	448
11.3. Становлення і розвиток Європейської асоціації вільної торгівлі	454
11.4. Союз Бенілюкс в рамках ЄС	460
11.5. СНД, ЄАЕС, СРБ, ОЧЕС, ГУАМ у європейському економічному просторі	463
TOPIC 11. EUROPEAN ECONOMIC SPACE	473
11.1. A general characteristic of the European economic space	473
11.2. Stages of the EU formation	474
11.3. Formation and development of the European Free Trade Association	475
11.4. Benelux Union within the EU	476
11.5. CIS, EAEU, URB, BSEC, GUAM in the European economic space	477
Перелік посилань і рекомендованої літератури	478

ТЕМА 12. ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ПІВНІЧНІЙ АМЕРИЦІ (НАФТА) ТА АЗІАТСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКОМУ РЕГІОНІ (АТР)	480
12.1. Об'єктивні фактори, що зумовили інтеграційний процес у Північній Америці	481
12.2. Єдність і суперечливість національних економічних інтересів країн-членів НАФТА. Показники інтеграційних процесів	485
12.3. Специфіка міжнародного поділу праці в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні	489
12.4. Посилення економічної взаємозалежності країн АТР	492
12.5. Характеристика інтеграційних угруповань у АТР	496
TOPIC 12. PECULIARITIES OF INTEGRATION PROCESSES IN NORTH AMERICA (NAFTA) AND THE ASIA-PACIFIC REGION (APR)	506
12.1. Objective factors that determined the integration process in North America	507
12.2. Unity and conflict of national economic interests of NAFTA member-countries. Indicators of integration processes	507
12.3. Specifics of the international division of labor in the Asia-Pacific region	508
12.4. Strengthening of the economic interdependence of countries of the Asia-Pacific region	508
12.5. Characteristics of the integration groups in the Asia-Pacific region	509
Перелік посилань і рекомендованої літератури	509
ТЕМА 13. ЕКОНОМІКА РОЗВИНУТИХ КРАЇН	511
13.1. Загальна характеристика розвинутих країн	512
13.2. Основні моделі економіки розвинутих країн	514
13.3. Державна власність і регулювання соціально-економічних відносин	517
13.4. Банки і фінансова система	522
13.5. Антимонопольні заходи держави	524
13.6. Країни ОЕСР у системі світового господарства	528

TOPIC 13. ECONOMY OF DEVELOPED COUNTRIES	535
13.1. General characteristics of developed countries	536
13.2. Basic models of economies of developed countries	536
13.3. State property and regulation of socio-economic relations	537
13.4. Banks and financial system	537
13.5. State antitrust measures	538
13.6. OECD countries in the world economy	538
Перелік посилань і рекомендованої літератури	538
ТЕМА 14. ЕКОНОМІКА КРАЇН, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ	540
14.1. Головні риси країн, що розвиваються, та їхнє місце у світовій економіці	541
14.2. Соціально-економічна структура	545
14.3. Динаміка економічного зростання	548
14.4. Характеристика основних галузей	553
14.5. Зовнішньоекономічні зв'язки та зовнішня заборгованість, порочне коло розвитку	558
TOPIC 14. ECONOMY OF DEVELOPING COUNTRIES	562
14.1. The main features of developing countries and their place in the world economy	563
14.2. Socio-economic structure	564
14.3. Dynamics of economic growth	566
14.4. Characteristics of the main industries	568
14.5. Foreign economic relations and external debt, vicious circle	570
Перелік посилань і рекомендованої літератури	571
ТЕМА 15. ПЕРЕХІДНІ ЕКОНОМІКИ У СВІТОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ	574
15.1. Загальна характеристика країн з перехідною економікою	575
15.2. Особливості економічної динаміки країн з перехідною економікою	581
15.3. Системні реформи в країнах з перехідною економікою	587
15.4. Сучасний стан економіки країн Східної Європи	591
15.5. Функціонування економіки пострадянських країн	595

TOPIC 15. TRANSITIONAL ECONOMY IN THE WORLD ECONOMY	600
15.1. General characteristics of countries with transitional economy	601
15.2. Peculiarities of economic dynamics of countries with transitional economy	601
15.3. Systemic reforms in countries with transitional economy	602
15.4. The current state of the economy of Eastern Europe	603
15.5. The functioning of the economy of post-Soviet countries	604
Перелік посилань і рекомендованої літератури	605
ОСНОВНІ УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ	608

ПЕРЕДМОВА

У сучасній науковій спільноті широко використовуються економічні категорії, котрі показують та розкривають сутнісні риси та особливості того чи іншого явища чи процесу. Одна із найважливіших з них – світова економіка – є відображенням господарської структури сучасної цивілізації. Сьогодні вона виступає як складне соціально-економічне утворення, що охоплює не тільки територію всіх континентів, але і систему складних відносин між країнами. Це рухлива, динамічна, суперечлива соціально-економічна система – конгломерат найрізноманітніших країн – крупних, середніх, малих, економічно і технічно передових та слабозвинутих, дуже багатих і дуже бідних, котрі знаходяться на різних рівнях суспільного розвитку.

Процеси, що відбуваються в світовій економіці, докорінно змінюють національні економічні системи, диктуючи останнім нові орієнтири розвитку. На початку III тисячоліття важко назвати країну, яка б не знаходилася в стані переходу, адаптації до нових реалій сучасності. Цим і пояснюється зростаюче значення дисциплін, які вивчають як світову економіку в цілому, так і сукупність національних господарств, що взаємодіють один з одним.

Цей навчальний посібник – видання нового покоління, українсько-англомовне видання, в якому матеріали подані в цікавій та доступній формі, заснованій на єдності історичного та логічного викладення процесів становлення, еволюції та сутності світової економіки.

Еволюція світової економічної системи охоплює тривалий історичний період розвитку: великі географічні відкриття; зародження світового ринку; промисловий переворот; бурхливий розвиток індустріального виробництва; спеціалізацію окремих країн, галузей і регіонів у межах міжнародного поділу праці; еволюцію глобальної економічної єдності; науково-технічну революцію; становлення і розвиток інтеграційних угруповань; глобальні загрози та інші значні віхи розвитку. Вони перетворили сьогодні світову економіку в цілісну, багаторівневу,

диверсифіковану, ієрархічну систему – одну з найскладніших органічних систем сучасності. Її об'єднують, інтегрують різноманітні зв'язки і відносини. Система господарських зв'язків між національними економіками (окремими країнами, їх регіональними об'єднаннями і підприємствами), проявляється у вигляді міжнародних економічних відносин.

Світова економіка постійно розвивається і трансформується. З'явилися десятки тисяч наукових робіт, зокрема декількох лауреатів Нобелівської премії з економіки, присвячених різним аспектам функціонування і розвитку світової економіки та міжнародних економічних відносин в різні історичні епохи. Серед них значна кількість робіт належить вітчизняним вченим. Сплеск інтересу до світогосподарської проблематики в Україні відбувся наприкінці ХХ століття і пов'язаний перш за все з корінними змінами в системі виробничих відносин. Україна вступила у ринкові відносини, пройшовши важкий шлях їх становлення. На країну нині поширюються основні тенденції, характерні для світової економіки, серед яких основні – інтернаціоналізація господарського життя у формі глобалізації економічного розвитку, міжнародний поділ праці в формі міжнародного поділу факторів виробництва, міжнародна економічна інтеграція у формі регіоналізації і транснаціоналізації. Інтеграція країни в світову економіку офіційно визнається одним із стратегічних пріоритетів, орієнтованих на те, щоб Україна зайняла адекватне її потенціалу місце в системі і структурі світового господарства.

У цих умовах недооцінювати роль глибокого вивчення світової економіки було б неприпустимо. Сподіваємося, що цей посібник залишить свій слід в свідомості кожного здобувача освіти і допоможе його становленню як фахівця, який успішно використовує свої знання для процвітання України.

З метою кращого засвоєння матеріалу текст має роздільну структуру. Посібник відрізняє наочність: навчальний матеріал представлений у вигляді блоків, доповнений історичними довідками, статистичними даними, контрольними питаннями, практичними і інтерактивними завданнями (есе, реферати, доповіді). В кінці кожного розділу англійською мовою викладено: основні параметри кожного параграфу, питання теми, основні категорії, а також перелік посилань та рекомендованої літератури.

Основна мета навчального посібника – закласти основи системних загальних знань в області світової економіки і розвинути у студентів фахові компетентності до аналізу і структурування проблемної області у глобальній економіці, міжнародних економічних відносинах на макрорівні та в діяльності підприємств, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність. У книзі використані досягнення передової вітчизняної та зарубіжної думки, праці представників різних економічних шкіл, авторитетні періодичні видання.

Навчальний посібник «Світова економіка» є результатом співпраці наукової та академічної спільноти закладів вищої освіти Херсонської, Львівської, Чернігівської областей України та м. Києва. Серед авторів: Антофій Н.М., д.е.н., професор, проректор з навчально-методичної та наукової роботи Новокаховського політехнічного інституту; Грановська В.Г., д.е.н., доцент, перший проректор, проректор з науково-педагогічної роботи Херсонського державного аграрно-економічного університету; Крикунова В.М., к.е.н., доцент, декан економічного факультету Херсонського державного аграрно-економічного університету; Ларіна Я.С., д.е.н., професор; професор кафедри маркетингу імені А.Ф. Павленка Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана; Огородник Р.П., старший викладач кафедри ЗЕД Херсонського національного технічного університету; Пляскіна А.І., к.е.н., доцент, доцент кафедри ЗЕД Херсонського національного технічного університету; Полковниченко С.О., к.е.н., доцент, доцент кафедри маркетингу, PR-технологій та логістики Національного університету «Чернігівська політехніка»; Рибчук А.В., д.е.н, професор, професор кафедри економіки та менеджменту Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка; Федорова Н.Є., к.е.н., доцент кафедри ЗЕД Херсонського національного технічного університету; Фомішин С.В., к.е.н., професор, академік Академії економічних наук України, голова Херсонського обласного осередку «Української асоціації економістів-міжнародників»; Фомішина В.М., д.е.н, професор, завідувачка кафедри ЗЕД Херсонського національного технічного університету; Чайка-Петегрич Л.Б., к.е.н., доцент, доцент кафедри ЗЕД Херсонського національного технічного університету; Якимчук Т.В., к.е.н., доцент, доцент кафедри ЗЕД Херсонського національного технічного університету.

Автори щиро сподіваються на увагу з боку тих, хто вивчає світові економічні проблеми, та на доброзичливу критику й поради фахівців й спеціалістів з світової економіки, які будуть враховані в майбутніх доробках.

Автори вдячні рецензентам: д.е.н., проф. Іващук І.О., д.е.н., проф. Румянцеву А.П., д.е.н., проф. Соловйову І.О. а також вітчизняним і зарубіжним вченим-економістам, праці яких використані при підготовці посібника: Булатову О.С., Бураківському І.В., Вергуну В.А., Дерену В.І., Кіреєву А.П., Козаку Ю.Г., Корольову М.С., Ливенцову М.М., Ломакіну В.К., Луцишин З.О., Мокію А.І., Рибалкіну В.Є., Рогачу О.І., Рокочій В.В., Румянцеву А.П., Семенову А.А., Філіпенку А.С., Хасбулатову Р.І. Школі І.М., Шниркову О.І., і ін.

Автори вдячні здобувачам вищої освіти, що навчаються за спеціальністю 292 «Міжнародні економічні відносини», ОП «Міжнародний бізнес» Малізі А.В., Павперовій Т.О., Царюк Д.Д. за участь у створенні оригінал-макета навчального посібника.

Автори будуть вдячні читачам за їхні зауваження та пропозиції, які можуть бути відправлені за адресою: 467999@ukr.net.